

3. Особенности развития личности ребенка, лишенного родительского попечительства. Дети с отклоняющимся поведением / под ред. В. С. Мухиной. Москва, 1989. С. 34.
4. Лукашенкин А. Ведомственные учреждения Императрицы Марии: губернское попечительство детских приютов. Доклад на региональной конференции по теории и практике благотворительной деятельности. URL: <http://ngo.pskov.ru/hgo2002/topic/doklad> (дата звернення: 12.09.2018).
5. Романюк У. В. Патронат як форма влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2018. С. 51.
6. Хобор Р. Б. Шлюбний договір як регулятор майнових відносин подружжя: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2017. С. 13.
7. Фетисова О. В. Приемная семья как способ семейного воспитания детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, по законодательству Российской Федерации: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03. Москва: Российский государственный социальный университет, 2005 С. 16–17.
8. Загоровский А. И. Курс семейного права / под ред. и с предисл. В. А. Томсинова. Москва: Издательство «Зерцало», 2003. С. 438, 437.
9. Цивільний кодекс Галичини: пер. з нім. Мар'яна Мартинюка, Олени Павлишинець. Івано-Франківськ: Вавилонська бібліотека, 2017. С. 67.
10. Шукуров Р. А. Приемная семья по семейному праву Российской Федерации: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Москва. 2004. С. 2.
11. Артюшкіна Л. М., Поляничко А. О. Сирітство в Україні як соціально-педагогічна проблема (соціально-правовий аспект). Монографія. Суми, 2002. С. 112.
12. Шевченко Я. Н. Основы семейного законодательства. Київ: Вища школа. 1982. С. 13.
13. Гуцула В. Доля дітей «ворогів народу» в СРСР // Збруч. 21.05.2015. URL : <http://zbruc.eu/node/44121> (дата звернення: 29.09.2018).
14. Гончаренко В. Д., Рогожин А. Й., Святоцький О. Д. Хрестоматія з історії держави та права України. Т.1: З найдавніших часів до початку ХХ ст.: навч. посіб для юрид. вищих навч. закладів і фак. У 2-х т. / за ред. члена-кореспондента АПН України В. Д. Гончаренка. Київ, 1997. С. 37.
15. Положение детей в СССР. 1990 год. Состояние. Проблемы. Перспектива. Москва, 1990. С. 91.

Kozak O. Of the institute of the accepted family in domestic legislation

The article focuses on the analysis of the stages of evolutionary development of the foster family institution in the domestic legislation. The emergence of legal forms of placement of orphans and children deprived of parental care is already at the princely age, since at that time assistance for the care of orphans was provided not only by monasteries but also by private individuals. The first attempts at legislative separation among other forms of placement of orphans and children deprived of parental care in the form of a foster family from the middle of the XVIII century were established. The focus is on the attempt by developers of the Civil Code of Eastern Galicia in 1797 to distinguish between such legal forms of placement of orphans and children deprived of parental care as guardianship and guardianship, patronage, foster family. The prevalence of family forms of child upbringing in the Soviet era was established. Since the mid-1990s, the new legal form of placement of orphans and children deprived of parental care in the foster family has been identified at the legislative level.

Keywords: institute of adoptive family, orphans, children deprived of parental care, foster parents, legal form of child placement, contract.

СТРОКИ (ТЕРМІНИ) У МЕХАНІЗМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНИХ ВІДНОСИН

<https://doi.org/10.32849/2409-9201.2019.19.18>

Луць В. В.,

доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, провідний науковий співробітник НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті досліджується роль строків і термінів як часових категорій на різних стадіях механізму правового регулювання майнових та особистих немайнових (цивільних) відносин; обґрунтовується авторська позиція про те, що будучи часовою формою розвитку цивільних правовідносин, формою існування та здійснення (виконання) суб'єктивних прав та обов'язків цивільно-правові строки не посідають самостійного місця в загальній системі юридичних фактів і породжують юридичні наслідки лише у зв'язку з діями та подіями.

Ключові слова: механізм правового регулювання, строк, термін, юридичні факти, цивільні права та обов'язки, позовна давність.

Динамічний розвиток економічних процесів та соціальних перетворень у сучасній Україні ґрунтується на активному використанні часу як об'єктивної категорії та пов'язаних з ним понять «строк», «термін», «своєчасно» тощо.

Яке місце займають ці категорії у механізмі правового регулювання цивільних відносин – особистих немайнових та майнових, заснованих на юридичній рівності, вільному волевиявленні та майновій самостійності їх учасників?

В юридичній літературі висловлювались різні думки на сутність та елементи (стадії) механізму правового регулювання суспільних відносин. Не вдаючись до аналізу цих думок, слід зазначити, що більшість дослідників сходиться на тому, що механізм правового регулювання включає такі елементи (стадії): 1) нормативну основу; 2) юридичні факти; 3) правовідносини; 4) акти реалізації прав та обов'язків; 5) захист порушених прав суб'єктів правовідносин.

Загальною передумовою виникнення та існування корпоративних правовідносин є наділення законом їх суб'єктів корпоративною правосуб'єктністю, тобто здатністю мати та здійснювати корпоративні права та обов'язки.

Загальні часові параметри функціонування правовідносин визначаються насамперед правовими нормами. Положення про строки містяться в нормах Цивільного (ЦК), Господарського (ГК), Земельного (ЗК) кодексів України, в численних інших нормативно-правових актах, а також у нормах інших соціальних регуляторів (звичаї ділового обороту, юридична практика тощо), що регулюють цивільні відносини їх учасників. Обмеженими в часі є не лише правовідносини в цілому, а й суб'єктивні права та обов'язки, які становлять зміст цих правовідносин. Установлені у правовідносинах права та обов'язки забезпечують можливість вчинення їх суб'єктами певних дій, спрямованих на досягнення допустимих законом цілей. Тому регулювання дії у часі суб'єктивних прав і обов'язків є важливим засобом юридичного впливу на поведінку учасників цивільних відносин.

Строки упорядковують цивільний оборот, стабілізують цивільні правовідносини, сприяють своєчасному та якісному задоволенню потреб їх учасників, забезпечують своєчасний захист порушених суб'єктивних прав та інтересів учасників цих відносин.

Положення про строки і терміни пронизують майже всі підгалузі та інститути цивільного права. Питання про строки і терміни має важливе методологічне значення не лише для цивільного права, а й для розуміння відповідних часових понять при застосуванні норм сімейного, земельного, екологічного, господарського та інших галузей законодавства.

Різним рівням і формам руху матерії відповідають певні форми прояву часу. У працях філософів переконливо доведена можливість існування у світі різноманітних просторово-часових форм, які відрізняються від інших форм тим, що є необхідними умовами існування численних класів матеріальних об'єктів. До таких форм належать соціальний простір і соціальний час.

Соціальний час є формою існування соціальної матерії, формою суспільного буття. Суспільні процеси і явища, людська діяльність взагалі відбуваються в часі. Вони розвиваються у певній послідовності і мають деяку тривалість. Ці властивості притаманні всяким явищам матеріального світу. Специфіка ж соціального часу як форми руху соціальної матерії полягає в тому, що на нього накладає відбиток існуючий лише у суспільстві діалектичний зв'язок об'єктивного і суб'єктивного, необхідності і свободи. Суспільні зв'язки і відносини, становлячи зміст соціального часу, виникають на базі тієї діяльності, яка здійснюється людьми. І хоч просторово-часові форми, які їх опосередковують, виникають об'єктивно, усвідомлення останніх людьми в умовах суспільства стає одним із важливих чинників у науковому управлінні соціальними процесами.

Питання про роль та місце строків у механізмі правового регулювання можна розглядати в кількох площинах: а) строк як момент виникнення (початку) або припинення правовідносин; б) строк як одна з умов, що визначає їх зміст; в) строк як критерій правомірності (своєчасності) поведінки учасників правовідносин тощо.

У літературі з цивільного права при аналізі строків останні найчастіше з'ясовують з огляду на їх місце у системі юридичних фактів. Під юридичними фактами загальноприйнято розуміти факти реальної дійсності, з якими право пов'язує настання певних юридичних наслідків, зокрема, виникнення, зміну або припинення прав і юридичних обов'язків.

Юридичні факти класифікуються за різними ознаками. Однією з таких ознак є відношення до цих фактів норм права. Відповідно до специфіки предмета і методу правового регулювання, властивих кожній галузі права, її норми та інститути передбачають і певні види юридичних фактів. Така класифікація сприяє глибшому з'ясуванню змісту галузей права і їх розмежуванню. Незалежно від галузевої приналежності юридичні факти за ознакою їх відношення до волі суб'єктів поділяються на дії та події. Якщо дії (бездіяльність) вчиняються по волі людей і являють собою акти усвідомленої поведінки,

то події – це явища, які у своєму розвитку від волі людей не залежать. Крім традиційного поділу юридичних фактів за вольовою ознакою на дії та події, висловлено думку про доцільність відокремлення групи юридичних фактів-станів, і залежно від їх тривалості розрізняти: а) факти однократної дії; б) триваючі юридичні факти-стани.

Слід зазначити, що класифікація юридичних фактів за ознакою їх тривалості цілком прийнятна, оскільки вона сприяє більш глибокому їх пізнанню, зокрема з огляду їх дії у часі. Саме дії та події можуть мати різну тривалість у часі. Питання ж про виділення станів в окремий вид юридичних фактів має в науці свою історію і залишається дискусійним. Приклади фактів-станів, які часто наводяться (перебування у шлюбі, родинні зв'язки тощо), являють собою не що інше як правовідносини, що виникли внаслідок певних юридичних фактів-дій або подій (зокрема укладення шлюбу). З приводу відособлення діяльності та її результатів в окрему групу юридичних фактів можна застерегти, що діяльність складається з окремих дій людей та їх колективів, певній частині яких закон надає юридичної значущості, тобто визнає юридичними фактами.

Перелік юридичних фактів-підстав виникнення цивільних прав та обов'язків (ст. 11 ЦК) у силу дії в цивільному праві принципів аналогії закону та аналогії права (ст. 8 ЦК) не є вичерпним.

Правові строки найчастіше розглядаються як події, маючи на увазі плин часу (строку). Так, О. О. Красавчиков плин часу виділяв у окрему групу абсолютних юридичних подій, виникнення та дія яких не зумовлені вольовою діяльністю людей [1]. Таку саму оцінку правовий строк одержує в українських підручниках з цивільного права [2]. Заперечуючи О. О. Красавчикову, який стверджував, що плинові часу людина не може протиставляти свою діяльність, оскільки вона сама існує у часі, В. П. Грибачов правильно підкреслював, що людина, здійснюючи свою діяльність, активно використовує час.

Враховуючи ту роль, яку відіграють строки у виникненні, зміні, здійсненні і захисті цивільних прав, В. П. Грибанов дійшов висновку, що юридичні строки в системі юридичних фактів цивільного права посідають самостійне місце поряд з юридичними подіями і юридичними діями і за своїм характером являють щось середнє між ними [3].

Зіставляючи різні погляди на юридичну природу строків у праві, важливо насамперед визначити зв'язок строків з волею суб'єктів цивільних правовідносин. Строк як визначений наперед момент або відрізок часу обмежує дію у часі суб'єктивних прав та обов'язків. Оскільки ці права й обов'язки частіше за все виникають за волею їх носіїв, остільки ж вольовий характер мають і строки, що обмежують їх дію у часі. Конкретні строки здійснення і особливо строки захисту цивільних прав передбачаються нормою закону. Проте закон сам має вольовий характер як юридичний вираз державної волі. Механізм дії нормативних приписів найчастіше «включається» (крім настання юридичних подій) завдяки здійсненню усвідомлених і цілеспрямованих вольових дій (правочинів, актів органів державної влади тощо), які позначаються на динаміці цивільних правовідносин.

Строк може бути визначений самими учасниками правовідносин, встановлений за рішенням суду. Вольовий характер цього строку не може викликати сумніву. Якщо зазначеним шляхом строк не встановлено, то сторони керуються тими часовими критеріями, які закріплені в законі. Строки, встановлені законом, стають обов'язковими для суб'єктів правовідносин або внаслідок того, що закон забороняє їх зміну за угодою сторін (наприклад зменшення позовної давності), або тому, що сторони не скористалися наданою їм можливістю визначити строк на власний розсуд (наприклад збільшити гарантійний строк).

Отже, цивільно-правові строки є часовою формою розвитку цивільних правовідносин, формою існування і здійснення (виконання) суб'єктивних прав та обов'язків, які становлять зміст правовідносин. Суб'єктивне право та обов'язок являють собою можливість або необхідність вчинення їх носіями певних дій або утримання від їх вчинення. Зміст строку становлять або дія, або подія (події теж відбуваються у часі, можуть мати певну тривалість). Поза цими фактами встановлення та існування строків втрачають сенс. Ось чому настання або закінчення строку набувають значення не самі по собі, а в поєднанні з подіями або тими діями, для вчинення або утримання від вчинення яких цей строк установлений. З наведеного можна дійти висновку, що строки не посідають самостійного місця в загальній системі юридичних фактів поряд з юридичними діями та юридичними подіями. Як форма час властивий і першим, і другим. Тому, виступаючи часовою формою, в якій відбуваються події і вчинюються дії (бездіяльність), строки породжують юридичні наслідки лише у зв'язку з діями і подіями. З урахуванням цього строк визначається як період або момент часу, з настанням або закінченням якого пов'язані певна подія або дія (бездіяльність), що мають юридичне значення [4].

З чіткою позицією не погоджується М. В. Батянов, вважаючи, що В. В. Луць аналізує строк лише як форму існування явищ реальної дійсності, що мають правове значення, і ніби не розмежовує перебіг строку та його закінчення (настання). Строк може виступати в праві як, наприклад, темпоральна характеристика, яку важко розглядати як форму будь-якого явища. Проте в подальшому викладі М. В. Батянов стверджує, що будь-який правовий строк завжди розглядається у зв'язку із тим чи іншим правовим явищем як своєрідною точкою додатку до нього. Тому перебіг строку не може

розглядатися як юридичний факт, адже в протилежному підході його потрібно було б віднести до юридичних фактів-станів. Однак у такому випадку правові наслідки породжуються не самим перебігом строку, а тим явищем чи процесом, до якого належить перебіг строку. Сам по собі перебіг строку самостійних правових наслідків породжувати не може [5].

Як слушно зауважує М. Д. Пленок, строк є окремим правовим явищем, що тісно пов'язаний з тими чи іншими юридичними фактами (діями або подіями). На відміну від юридичного факту, який є самостійною категорією, строк (термін) не існує сам по собі, а є часовим відображенням існування певних дій або подій (юридичних фактів) [6].

В українській правовій термінології поряд з поняттям «строк» (що відображає певний період у часі (наприклад рік, місяць), часто вживається поняття «термін», з яким пов'язується певний момент у часі, зокрема календарна дата або певна подія, що має неодмінно настати. Тому ЦК України окремо визначає поняття «строк» і «термін». Відповідно до ст. 251 ЦК строком визнається період у часі, із закінченням якого пов'язана певна дія чи подія, що має юридичне значення. У цьому разі строк обчислюється роками, місяцями, тижнями, днями чи годинами. Початок строку чи його закінчення може визначатися також вказівкою на подію, що має неминуче настати. Терміном же визначається момент у часі, із настанням якого пов'язана певна дія або подія, що має юридичне значення. Термін визначається календарною датою або ж вказівкою на подію, яка має неминуче настати.

П. Д. Гуйван, аналізуючи визначення строку, яке надано у ч. 1 ст. 251 ЦК, вважає його недосконалим, бо дає широке поле для його тлумачення. Автор перебуває на тій позиції, що початок або закінчення перебігу строку не може вважатися юридичним фактом у класичному розумінні цієї обставини як такої, котра приводить до виникнення, зміни чи припинення суб'єктивних цивільних прав і обов'язків, і пропонує викласти ч. 1 ст. 251 ЦК у такій редакції: «Строком є певний період у часі, настання або сплив якого визначають межі існування (здійснення) суб'єктивного права особи». Відповідно, коригування також має зазнати і ч. 2 ст. 251 ЦК [7, с. 140–141].

Однак слід зауважити, що, по-перше, зі строком може пов'язуватись не лише суб'єктивне цивільне право, а й суб'єктивний цивільний обов'язок, про який у цьому визначенні строку не згадується, і, по-друге, настання і сплив строку не можна вважати межею існування чи здійснення суб'єктивного права особи, бо, за загальним правилом (за винятком присічних строків), закінчення строку, передбаченого для здійснення права чи виконання обов'язку, не тягне за собою автоматичного припинення цього права чи обов'язку, оскільки зберігається можливість їх здійснення і захисту протягом певних строків в оперативному, претензійному порядку або в порядку судового розгляду спору.

Підкреслюючи необхідність розмежування понять «строк» і «термін», слід водночас відзначити їх взаємодію, поєднання в регулюванні певних цивільних правовідносин. Так, відповідно до ст. 530 ЦК України, якщо в зобов'язанні встановлений строк (термін) його виконання, то воно підлягає виконанню в цей строк (термін). Зобов'язання, строк (термін) виконання якого визначений вказівкою на подію, яка неминуче має настати, підлягає виконанню з настанням цієї події. Якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги, кредитор має право вимагати його виконання в будь-який час. Боржник повинен виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає із договору або актів цивільного законодавства.

Переважну більшість майнових та особистих немайнових відносин, які регулюються нормами Цивільного кодексу та інших актів цивільного законодавства, складають відносини, завдяки яким забезпечується правомірна поведінка суб'єктів цих відносин, нормальна реалізація ними суб'єктивних цивільних прав та виконання цивільно-правових обов'язків.

Строки (терміни) в регулятивних правовідносинах – це строки (терміни) здійснення суб'єктивних цивільних прав і виконання обов'язків.

Щодо деяких цивільних правовідносин у законі передбачено, що нездійснення права або невиконання обов'язку в певний строк чи термін призводять до припинення цього права або обов'язку. Такі строки в літературі називають *присічними*, або *преклюзивними* (від лат. *praeclusio* – припиняти, перешкоджати). У ЦК України та інших актах цивільного законодавства передбачено чимало різних присічних строків. Так, відповідно до ч. 1 ст. 247 і ч. 1 ст. 248 ЦК строк дії довіреності визначається у самій довіреності. Якщо строк її дії не зазначено, довіреність зберігає чинність до її припинення. Представництво за довіреністю припиняється в разі закінчення строку довіреності. Отже, строк дії довіреності є присічним строком, бо з його закінченням припиняється право представника діяти від імені особи, яку він представляє.

Слід зазначити, що особливість присічних строків полягає у тому, що вони, визначаючи межі суб'єктивного права в часі, входять до його змісту як внутрішньо важлива межа їх існування. Закінчення присічного строку зумовлює припинення суб'єктивного права або обов'язку, але це не можна вважати достроковим припиненням суб'єктивного права. Про дострокове припинення права або виконання обов'язку можна говорити в разі, якщо воно настало до закінчення строку. Натомість право чи

обов'язок, обмежені присічним строком, припиняються із закінченням строку. Але присічний характер того чи іншого строку має прямо впливати зі змісту відповідної норми закону або укладеного договору.

Поняття «розумний строк» належить до оціночних понять, які рясніють у багатьох нормах ЦК, однак він не містить загальної норми, в якій розкривався б зміст цього поняття.

У країнах загального права (зокрема США, Англії) розумний строк асоціюється з оцінкою дій та обставин, за яких вони вчиняються. Так, за § 2 ст. 1-204 Єдиного торговельного кодексу США, визначення розумного строку для вчинення тієї чи іншої дії залежить від характеру та мети такої дії та від пов'язаних з нею обставин. В англійському праві виконання протягом розумного строку розглядається як таке, що здійснюється з урахуванням характеру договору та обставин даної справи. Що є розумним строком – це питання факту в кожному конкретному випадку [8].

Заключною, факультативною стадією механізму правового регулювання є захист порушених цивільних прав та обов'язків суб'єктів цивільних правовідносин.

Відповідно до ст. 15 і 16 (ч. 1) ЦК України кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання, а також свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного законодавства. Проте можливість вимагати від компетентного органу захисту права чи охоронюваного законом інтересу також не є безмежною в часі: за загальним правилом, вона обмежена встановленими у законі строками позовної давності. Призначення останніх полягає не лише в тому, щоб визнати існуючим, відновити суб'єктивне право чи юридичний обов'язок або іншим способом захистити їх, а й забезпечити реалізацію закладених у суб'єктивному праві можливостей і задовольнити інтерес уповноваженого.

Відповідно до ст. 256 ЦК *позовна давність* – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу. Наведена норма є дещо невдалою, адже дає підстави вважати, що зі впливом позовної давності особа не може звертатися з позовом до суду.

Позовну давність не слід розглядати як строк, протягом якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого порушеного права. Відповідно до ч. 2 ст. 267 ЦК заява про захист цивільного права або інтересу має бути прийнята судом до розгляду незалежно від впливу позовної давності. Йдеться про те, що протягом часу дії позовної давності особа може розраховувати на примусовий захист свого порушеного цивільного права чи інтересу судом. Сплив же позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові (ч. 4 ст. 267 ЦК). Словосполучення «позовна давність» відображає зв'язок, з одного боку, з формою захисту порушених прав (позов), а з іншого – з тривалістю захисту права у часі (давність).

Позовна давність – це інститут матеріального, а не процесуального цивільного права. Обмежене строком давності право на позов означає лише можливість одержати примусовий захист порушеного суб'єктивного права від юрисдикційного органу. Оскільки заінтересована особа може у будь-який час звернутися до суду або іншого органу за захистом порушених чи оспорюваних прав та інтересів, які охороняються законом, ч. 2 ст. 267 ЦК передбачає, що вимоги стосовно захисту порушеного права приймаються судом незалежно від закінчення позовної давності. Але якщо при розгляді спору буде встановлено, що позовна давність закінчилася до пред'явлення позову і про її застосування заявлено стороною у спорі, то це є підставою для відмови в його задоволенні.

До Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України звернувся голова Верховного Суду України Я. М. Романюк з проханням надати науковий висновок щодо правильного застосування положень ст. 17 Закону України «Про іпотеку» у взаємозв'язку зі ст. 266, 267, 509, 598 ЦК України у спірних правовідносинах, які виникли за таких обставин.

Між Банком та Н. було укладено кредитний договір, за умовами якого Банк надав Н. грошові кошти в кредит. Із метою забезпечення виконання зобов'язань за цим договором Н. передав у іпотеку Банку об'єкт нерухомості, про це між ними було укладено договір іпотеки.

У листопаді 2013 року Банк звернувся до суду з позовом до боржника (іпотекодавця Н.) про стягнення суми заборгованості за кредитним договором, а також про звернення стягнення на предмет іпотеки. Рішенням суду першої інстанції, яке набрало законної сили, в задоволенні цього позову Банку відмовлено в повному обсязі у зв'язку зі впливом позовної давності. На підставі цього рішення суду Н. вважав, що його іпотечне зобов'язання перед Банком припинилося, і звернувся з відповідним позовом до суду про припинення іпотеки.

Як видно зі змісту правовідносин щодо виданих кредитів по даній справі, позичальник вчасно не повернув одержаний кредит, у зв'язку з чим Банк звернувся до суду з позовом до боржника як іпотекодавця про стягнення суми заборгованості за кредитним договором і про звернення стягнення на предмет іпотеки, який був переданий боржником Банкові в забезпечення виконання зобов'язань за договором. У зв'язку із закінченням строку позовної давності суд правильно відмовив у задоволенні позовних вимог повністю як щодо основної заборгованості за кредитним договором, так і вимог за іпотечним договором.

Системний аналіз ст. 17 Закону України «Про іпотеку» та ст. 266, 267, 509, 598 ЦК України в контексті даної справи дає підстави для таких висновків. Відповідно до ч. 4 ст. 267 ЦК вплив

позовної давності, про застосування якої заявлено стороною в спорі, є підставою для відмови в позові. Але чи залишається дійсним та обов'язковим для сторін саме зобов'язання, що містить матеріально-правові вимоги, чи воно припиняється? В літературі висловлювались різні думки з цього приводу. Головним аргументом є посилання на ч. 1 ст. 267 ЦК про те, що особа, яка виконала зобов'язання після спливу позовної давності, не має права вимагати повернення виконаного, навіть якщо вона в момент виконання не знала про сплив позовної давності. На цій основі появилася так звана теорія натуральних зобов'язань. Натуральними вважаються такі зобов'язання, які не надають кредитору права вимагати їх примусового виконання, а відтак їх судового захисту, але у боржника пропадає можливість повернути все, що було ним добровільно надано або сплачено у зв'язку з їх виконанням після спливу позовної давності [9].

Отже, відмова в позові у зв'язку зі спливом позовної давності не призводить до припинення зобов'язання як щодо основних вимог, так і щодо додаткових вимог, що покликані забезпечувати основне зобов'язання. Тут виявляється певна невідповідність загальної норми ЦК (ч. 1 ст. 267) та спеціального Закону України «Про іпотеку» (ст. 17), який не передбачає такого правила. В цій ситуації слід керуватися нормою ЦК України (ч. 1 ст. 267), за якою зобов'язання, з приводу якого закінчився строк позовної давності, є дійсним, але позбавлене примусового судового захисту (натуральне зобов'язання).

У зв'язку з цим не можна не відзначити непослідовність позиції П. Д. Гуйвана у цьому питанні. Так, порівнюючи позовну давність і присічний строк, автор в одному місці своєї книги стверджує, що позовна давність, так само як і присічний строк, визначає час для реалізації певного матеріально-правового повноваження, а сплив цих строків призводить до погашення суб'єктивного матеріального права [7, с. 200], а в іншому місці [7, с. 213] солідаризується з О. В. Шовковою [10] в тому, що порушене цивільне право не припиняється зі спливом давнісного строку, що підтверджується законодавчим закріпленням можливості виконання обов'язку, що входить до складу зобов'язання, після закінчення позовної давності (ч.1 ст. 267 ЦК), і що погашається лише можливість судового захисту права, тобто припиняється дія охоронно-правового зобов'язання, до змісту якого входить позовне домагання уповноваженого.

Отже, на всіх стадіях механізму правового регулювання цивільних відносин строки і терміни як правові категорії проявляють свій регулятивний вплив на поведінку учасників цих відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве. М.: 1958. С. 166–168.
2. Цивільне право України: підручник у 2-х ч. / За заг. ред. Р. Б. Шишки, В. А. Кройтора. Ч. 1. Х.: 2008. С. 330.
3. Грибачов В. П. Сроки в гражданском праве. М.: 1967. С. 8–10.
4. Луць В. В. Сроки в гражданских правоотношениях. Известия вузов. Правоведение. 1989. № 1. С. 20–21.
5. Батянов М. В. Срок действия гражданско-правового договора: дис... канд. юрид. наук. Самара: 2004. С. 15.
6. Пленюк М. Д. Підстави виникнення зобов'язальних правовідносин в механізмі правового регулювання: монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України. К., 2015. С. 113–114.
7. Гуйван П. Д. Теоретичні питання строків у приватному праві: монографія. Х.: Право, 2014. С. 140–141.
8. Халфина Р. О. Договор в английском гражданском праве. М.: 1959. С. 294.
9. Майданик Н. Р. Натуральні зобов'язання в цивільному праві України: системність, класифікація, види / Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015.
10. Шовкова О. В. Позовна давність як різновид цивільно-правових строків: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого. Х.: 2008. С. 17.

Luts V. Terms in the mechanism of legal regulation of civil relations

The article investigates the role of terms as time categories at different stages of the mechanism of legal regulation of property and personal non-property (civil) relations; the author's statement that as a time form of the development of civil legal relations, the form of existence and implementation (implementation) of subjective rights and obligations of civil law terms is not an independent place in the general system of legal facts and gives rise to legal consequences only in the 'with actions and events.

Keywords: the mechanism of legal regulation, term, legal facts, civil rights and obligations, limitation period.